

De oude pastorie

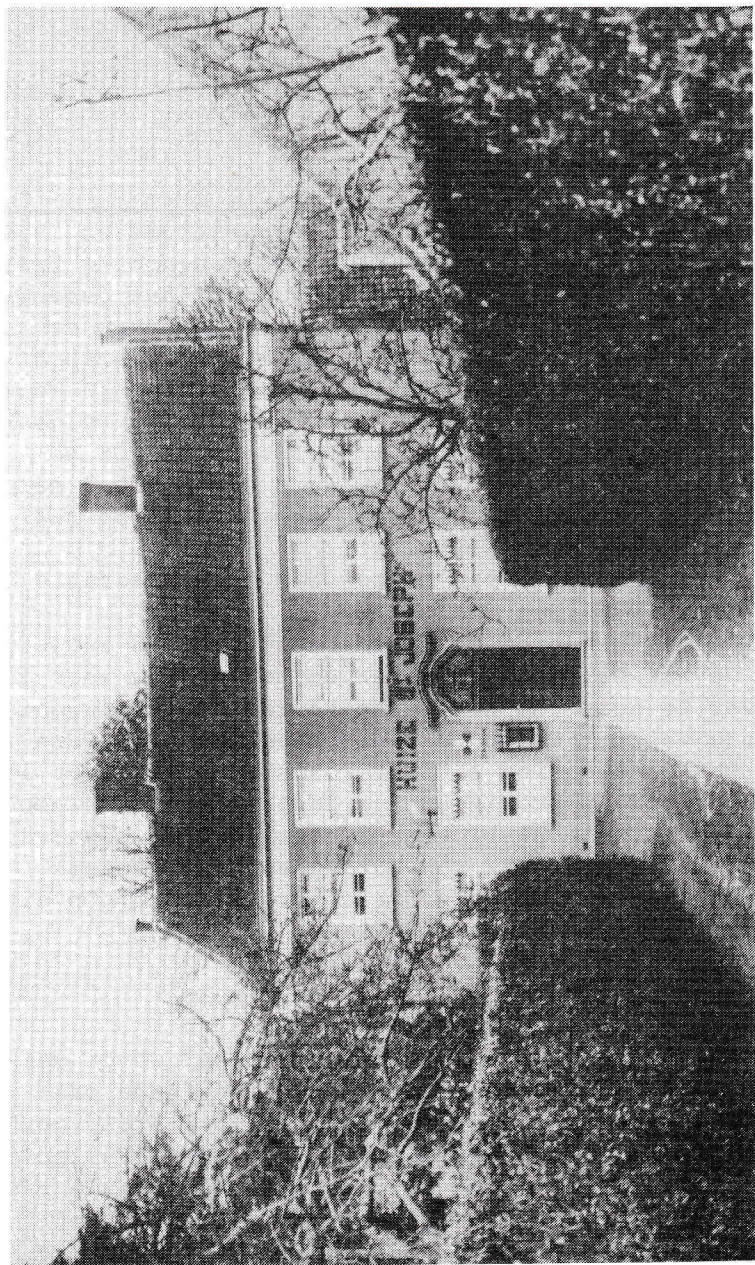
De oude pastorie in Wouw staat in de Bergsestraat en is te bereiken via een oprijlaan naast het huis van dokter Vrijdag (Bergsestraat 45). De gemeente Wouw kocht het gebouw met de grond bij raadsbesluit van 30 maart 1967 van de parochie van de H.Lambertus. Op 29 januari 1971 verkocht de gemeente het geheel aan aannemer M.van Merode uit Wouw, onder voorwaarde dat hij het pand zou restaureren volgens het door architect ir.J.de Wilde ontworpen plan. De gemeente hield wel het recht van terugkoop en in geval het pand eigendom bleef van de aannemer, moest ze eerst haar goedkeuring aan de bestemming geven.

Vanaf 1971 heeft de firma van Merode aan de restauratie gewerkt en eind 1974 kwam die gereed.

Inmiddels, en dat gebeurde bij raadsbesluit van 8 augustus 1974, vond de Wouwse raad het beter om het gebouw weer in eigendom over te nemen en het te bestemmen tot ambtswoning voor de burgemeester. Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant gaven hun goedkeuring aan dit raadsbesluit, zodat in de toekomst de oude pastorie aan de Bergsestraat als ambtswoning voor de burgemeester, voor de gemeenschap bewaard zou blijven. Na het vertrek van burgemeester P.Sanders naar Oirschot werd de woning particulier verkocht. Op dit moment is dat nog steeds zo.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS.

In Krügers "Geschiedenis van het bisdom Breda" wordt melding gemaakt van het feit dat in 1648 de zgn."Oude-pastorij" op last van hoog bevel door de roomse pastoor ontruimd is. De abdij van Bornem die hier in vele gevallen tiendheffer was, moest daarom plichtshalve een nieuwe pastorie bouwen. Krüger noemt hier als bouwjaar 1660. Het jaar 1660 wordt ook genoemd in het landboek van het mar-

De oude pastorie in de periode dat deze in gebruik was als Wit-Gele Kruisgebouw met de veelzeggende naam Huize St. Joseph.

4
kiezaat van Bergen op Zoom en de baronie van Breda, geschreven door Judocus Bal in 1666.

Hierin staat onder meer dat in 1430 de prior van de abdij van St. Bernards op de Schelde een hofstede met land geruild had met Claes Smits. Dit eigendom was "geleghen tot Woude tusschen Willhelm Nouts erven...ende Hendrick Ruke-re".

Bol zegt dat het huis nog steeds de "Oude Pastorye" werd genoemd omdat daar de pastoors voor de "troubelen" 1) hebben gewoond. In 1660 is daar een nieuwe pastorie op gebouwd: "een schoon huys waer inne den catholyken Pastoir onsen Confreer Edmundus Weyers, Landdeken van Berghen tegenwoordig woont".

Een schets verduidelijkt de ligging van het gebouw en hieruit blijkt dat het om hetzelfde perceel grond gaat, waarop nu de gerestaureerde pastorie staat.

In een dagboek dat in het archief in Bornem wordt bewaard, noemt Gerardus Hoffmans, die in Wouw van 1759 tot 1774 pastoor was, 21 oktober 1660 als de datum waarop het gebouw gereed kwam. In zijn dagboek schrijft hij ook dat de pastorie in 1747 het hoofdkwartier van het Franse leger was dat Bergen op Zoom belegerde. Toen die stad op 16 september werd ingenomen verplaatsten de Fransen hun hoofdkwartier daarheen.

Van 1660 af hebben de pastoors in het gebouw gewoond, ook na 31 december 1874 toen wereldlijke priesters werden aangesteld in de parochie Wouw.

In 1922, toen de nieuwe pastorie naast de kerk gereed kwam, gingen de zusters van de vereniging voor vrouwen uit Bergen op Zoom in de oude pastorie wonen, en werd de wijkverpleging erin ondergebracht. Toen de zusters een nieuw onderkomen vonden in het Wit-gele kruisgebouw aan de Schoolstraat, verhuurde het kerkbestuur de oude pastorie per 1 januari 1963 aan de gemeente Wouw, die er vier gezinnen in onderbracht.

In 1963 werden ook de eerste plannen uitgewerkt om het gebouw dienstbaar te maken voor de gemeenschap. Bij het gebouw zou een ruime toneelzaal moeten komen, terwijl in de oude pastorie een restaurantje, vergaderruimten en woonruimten voor een conciërge gevestigd moeten worden.

Hiervan werd echter afgezien en architect J. de Wilde ont-

De monumentale voordeur van de oude pastorijs (Bergse-
straat 45).

4
wierp een plan om de oude pastorie te restaureren in de toestand van rond 1727.

Het grootste gedeelte van de vroegere pastorietaan met de daarin gelegen vijver en volwassen bomen werd in 1970 opgenomen in het wandelpark. Slechts een kwart van de tuin ligt nu nog om het gerestaureerde pand.

HET GEBOUW.

Het gebouw zoals we het nu kennen en het oorspronkelijke bouwwerk uit 1660 wijken nogal van elkaar af, want in de 18e eeuw vonden ingrijpende verbouwingen plaats. Oorspronkelijk telde het gebouw slechts 1 verdieping met een steil dak, zo steil zelfs dat de nok ongeveer 1,5 meter hoger moet hebben gelegen dan de nok van het huidige dak.

Een duidelijk bewijs voor dit feit zijn de spantbenen die in de houten wanden op de bovenverdieping zijn gevonden. Volgens aannemer M. van Merode zijn bij de verbouwing de kantbalken op hun plaats gebleven en zitten nu nog de originele kantbalken uit 1660 in het gebouw. De zolder moet in die tijd wel een borstwering hebben gehad van 1.70 m. Op die borstwering is later de rest van de muur van de bovenverdieping gebouwd. Het dak heeft men toen laten kantelen op de kantbalken.

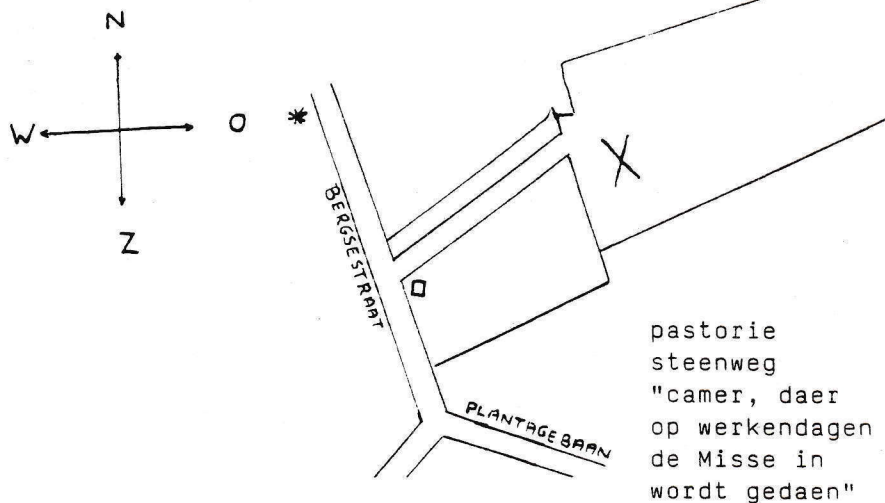
Ook de ankers in de achtergevel bewijzen dat het gebouw er anders heeft uitgezien. In de 18e eeuw moeten er verschillende verbouwingen plaats hebben gevonden. Op het smeedijzerwerk boven de voordeur stond het jaar 1727 geschilderd. De Mechelse poort (stenen omlijsting) rond de hoofdingang stamt waarschijnlijk ook uit deze tijd.

Pastoor Hoffmans zegt in zijn dagboek:...in 1768 vond op de verdieping van de pastorie een verbouwing plaats, waar kleine kamertjes werden ingericht; bij die gelegenheid is ook de grote kamer beneden verbeterd en verfraaid.

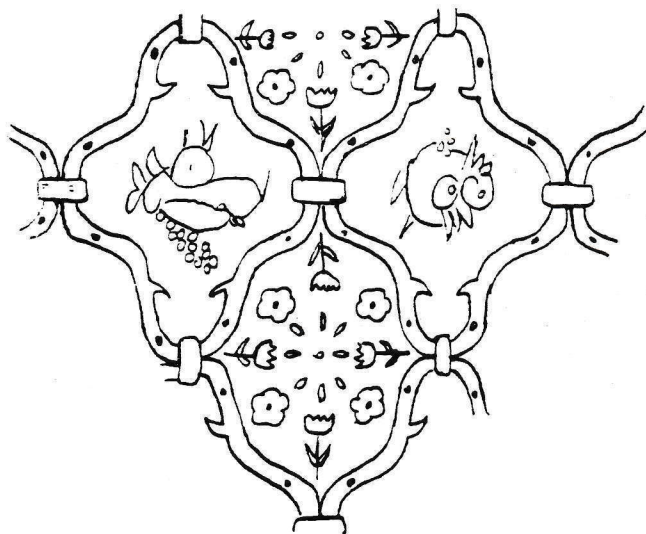
Uit deze laatste opmerking kan de conclusie worden getrokken dat de plafondschildering in deze kamer uit 1768 stamt. Van de bijgebouwen was de bakkeet van oorspronkelijke datum. In deze bakkeet werden bij de sloop rode plavuizen gevonden van 13 bij 13 cm. die vooral in de 17e eeuw werden toegepast. De bakkeet is niet meer herbouwd. De huidige bewoners zullen trouwens niet van plan zijn om zelf brood te gaan bakken.

De voorgevel van de oude pastorie aan de Bergsestraat.

Schets uit het Landboek van Judocus Bal.

Een deel van de wandschildering uit de opkamer. Het bestaat uit imitatie-ijzer beslagwerk met nagels en licht- en schaduwzijden. In de ruitvormen afwisselend bloem-fruit-motief en ordening van losse elementen.

De keuken, die heeft gestaan op de plaats waar nu het terras ligt en het koetshuis zijn in latere tijden bijgebouwd. In die keuken werd tijdens de reparatie een diepe, dicht-gemetselde welput aangetroffen die oorspronkelijk buiten het gebouw lag. In de keuken stond ook een regenbak waaruit water geput kon worden om te drinken en om mee te was-sen en te koken. Tijdens een van de verbouwingen zijn overal in het gebouw stucplafonds aangebracht. Voor die tijd bestonden de zolderingen uit zware eiken balken. Met de restauratie kwamen deze balken weer tevoorschijn. In enkele kamers is het stucwerk weer aangebracht, in andere kamers zijn de balken zichtbaar gelaten. Op de benedenverdieping waren deze balken nog in prima staat. Op de bovenverdieping waren de koppen weggerot; deze zijn nu met stalen onderliggers in de muur verankerd.

INTERESSANTE ASPECTEN.

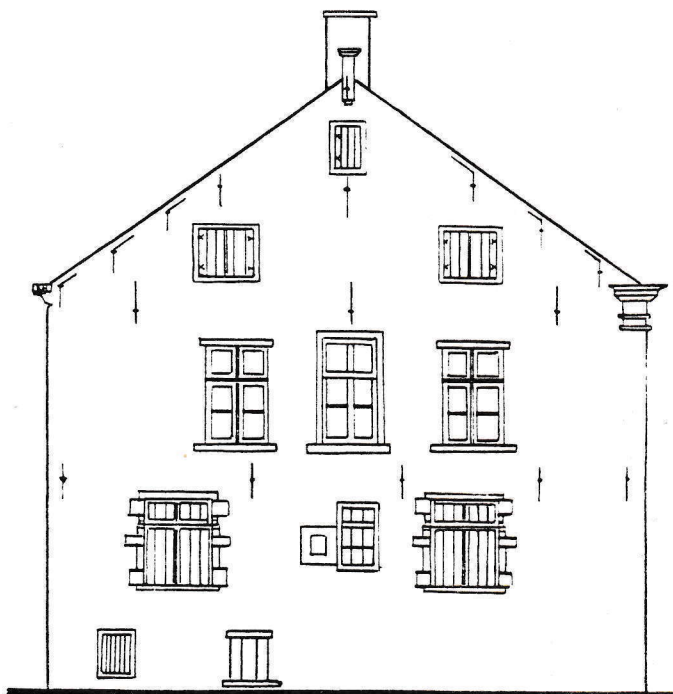
Bij restauraties van oude gebouwen worden vaak interessante vondsten gedaan. Dat was ook in de oude pastorie van Wouw het geval, hoewel er geen opzienbarende zaken tevoorschijn kwamen.

"Het meeste vind je dikwijls in regenbakken, wel- en beerputten", vertelde de heer van Merode destijds. "Wij hebben alle putten rondom het gebouw leeggepompt en onderzocht, maar dat leverde enkel een muntje op met het opschrift 'Zeelandia'. Dit muntje is uit recente tijd, waarschijnlijk 19e eeuws."

Verder werd in een van de kamers achter de lambrisering een bladzijde uit een Frans wetboek gevonden, dat waarschijnlijk uit de Franse bezetting stamt (1747).

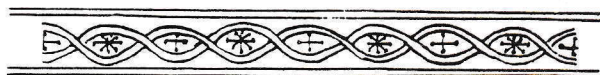
In de noordelijke zijgevel bleek nog een origineel kruis-raam aanwezig met een natuurstenen kozijn. Ook onder de bestaande vloeren is op sommige plaatsen natuursteen gevonden, waarmee klaarblijkelijk de balken vlak waren gelegd.

Dit zijn waarschijnlijk stukken natuursteen van raamkozijnen die tijdens een van de verbouwingen werden vervangen door eikenhouten kozijnen. De belangrijkste vondst werd gedaan tijdens de restauratie van de opkamer. Onder twee lagen stucwerk werd hier secco-muurschilderwerk aange-

Noordgevel van de oude pastorie.

Rand van de wandschildering in de opkamer (1660).

troffen. Dit moet werk zijn uit het oorspronkelijke gebouw, want het sluit precies aan op het kruisraam in de zijgevel. Uit het verloop van dit schilderwerk op de achterwand kan men zien dat hier de ramen later zijn ingezet. De achtergrond waarop het schilderwerk is aangebracht bestaat uit lichtblauw geschilderd pleisterwerk. Daarop is met okerkleuren een imitatie-beslagwerk aangebracht met nagels en licht- en schaduwzijden. In deze ruitvormen zijn afwisselend bloem-fruitmotieven en een ordening van losse elementen aangebracht.

Als begrenzing van de wandvlakken en als omgrenzing van de ramen heeft de schildering een rand bestaande uit een vlechtwerk van twee slingers met daarin zeer eenvoudige sterachtige vormen. Deze vondst is erg belangrijk en uniek omdat ze een verassend compleet beeld geeft van de behandeling van de wanden in die tijd (zie tekening).

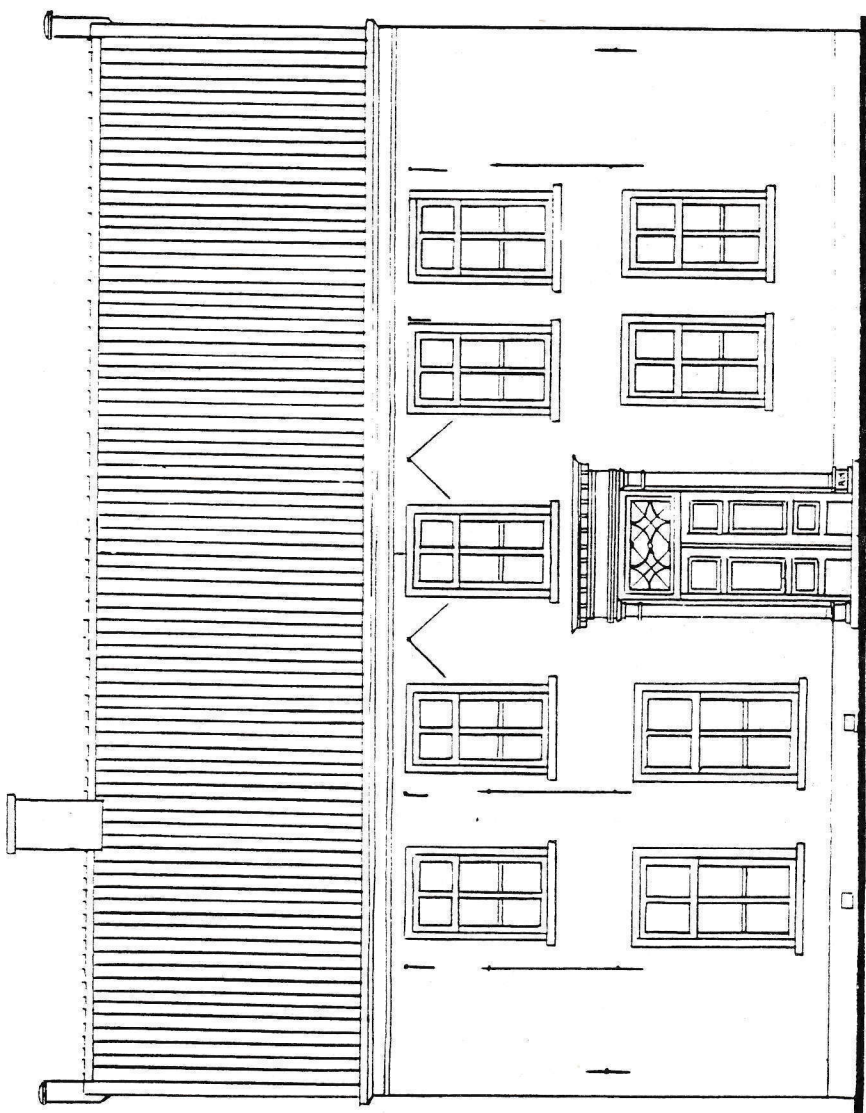
Het schilderwerk is zorgvuldig gerestaureerd, waarbij de oude pleister, die als ondergrond gebruikt was, eerst aan de muur is vastgezet. Hierna heeft Dick Schoonekamp, de door monumentenzorg aangewezen schilder, de beschadigde plekken bijgewerkt.

Op de beide binnenmuren, waar grote stukken van het schilderwerk niet meer zijn teruggevonden, is de oorspronkelijke achtergrondkleur aangebracht, maar het imitatie ijzer-beslagwerk is hier niet op aangebracht; dit om het nieuwe werk duidelijk te onderscheiden van het oude.

Ook in de grote voorkamer is interessant schilderwerk aangetroffen. Het plafond is hier geschilderd, zodanig dat het vanaf de grond lijkt of men de lucht inkijkt.

De wanden waren bedekt met panelen met daarop schilderwerk. Deze panelen zijn in 1963 uit het gebouw gehaald en moesten worden opgeborgen op de zolder van het gemeentehuis. Daar zijn echter maar twee panelen gevonden. Deze worden gerestaureerd en komen op hun oorspronkelijke plaats te hangen. Op de plaats waar de overige panelen hebben gezeten, komt schilderslinnen dat in één kleur wordt geschilderd. De kamer is, en dat kunnen we lezen in het dagboek van pastoor Hoffmans, in 1768 verfraaid.

Waarschijnlijk is dat gebeurd door een vakbekwaam huisschilder. De restauratie van dit schilderwerk is uitgevoerd door Nico van Merriënboer uit Kruisland.

De oostgevel van de pastorie (zijde wandelpark).

De voorkamer is afgewerkt met de lambrisering zoals die in de oorspronkelijke kamer voorkwam, terwijl boven de schouw een spiegel met een goudlaag hangt.

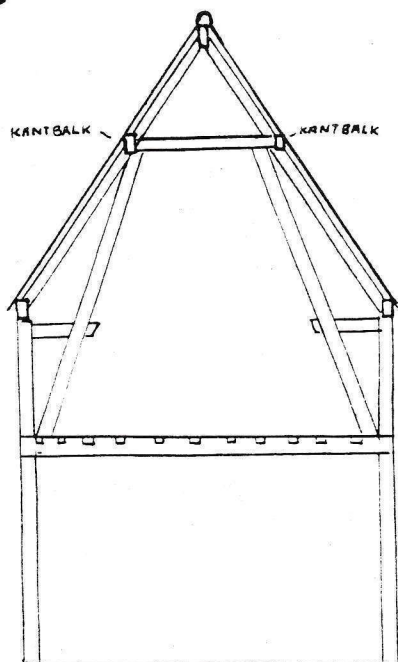
In de vele kamers werd voorzichtig de verf verwijderd om te ontdekken wat de originele kleur is geweest. Werd die gevonden dan is deze kleur weer aangebracht om de 18e eeuwse toestand zoveel mogelijk te benaderen. Ook aan de buitenkant trachtte men die toestand te rekonstrueren. De voorgevel werd in de 18e eeuw bezet omdat hierin stenen van verschillende kleur waren gebruikt. De groene kleur die nu op deze gevel is aangebracht is origineel. De zijgevels zijn opgeknapt en in de oude staat teruggebracht. Vooral aan de noordelijke zijgevel kan men nog goed zien dat het gebouw oorspronkelijk een veel steiler dak had. Van de achtergevel zijn de verflagen zo goed mogelijk afgehaald, omdat deze in latere eeuwen zijn aangebracht.

HET KOETSHUIS.

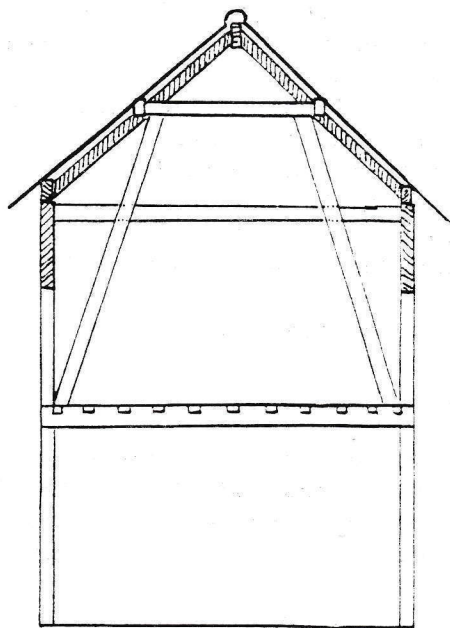
Het hoofdgebouw is in de 18e eeuwse toestand gebracht, uitgezonderd de opkamer waar U de toestand van 1660 aantreft. Van de bijgebouwen zijn de keuken en de bakkeet gesloopt. Het koetshuis is wel gerestaureerd en eveneens in de 18e eeuwse toestand gebracht; alleen is het opkamer-tje verdwenen, waarin vroeger de koetsier sliep.

Dat het kamertje er wel geweest is, kan men duidelijk zien aan de hoogte van het raam in de zuidgevel. De deur die toegang gaf tot het kamertje kan men ook nog in de binnenmuur herkennen. In de westgevel zijn de ramen, die in latere eeuwen dichtgemetseld waren, weer opengemaakt. De deur in de zuidgevel is vroeger de deur van de paardstal geweest. De muur was hiervoor ook speciaal verzwaaard. Het dak van het koetshuis is van riet. Het voorste gedeelte is oud, terwijl het achterste gedeelte vernieuwd is. Interessant tenslotte is de goot van dit gebouwtje die bestaat uit een uitgeholde balk. Dat dit origineel is heeft men kunnen concluderen uit de beugels waaraan deze hangt.

Een beetje cru misschien, maar toch wel vermeldenswaardig, is dat het koetsiersgedeelte van het gebouw nog gebruikt

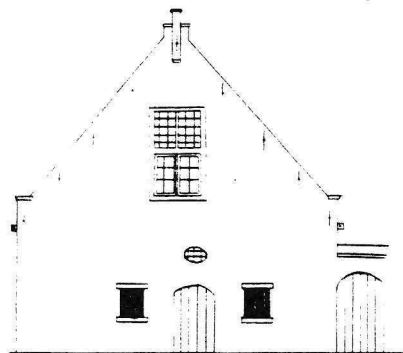

Oorspronkelijk gebouw (1660)

Gebouw na 18de eeuwse verbouwing. Het gearceerde gedeelte is er boven op gekomen.

De kantbalken zijn op dezelfde plaats gebleven. Op de tekening ziet men ook de onderste spantbenen die in de 18e eeuw in de wanden op de bovenverdieping werden verwerkt.

oostgevel koetshuis

is als mortuarium. De speciaal daarvoor gemaakte granieten steen met de vorm van een mens, heeft nog lang buiten het gebouw gelegen.

Nog een laatste opmerking over de wel- en beerputten en de regenbakken. Deze zijn zowel voor het gebouw als op het terras aangeduid met een markeringstegel.

Het koetshuis werd halverwege de tachtiger jaren in gebruik genomen door een antiquair. Hij gaf daar de wijdse naam "Het houtschen paard" aan.

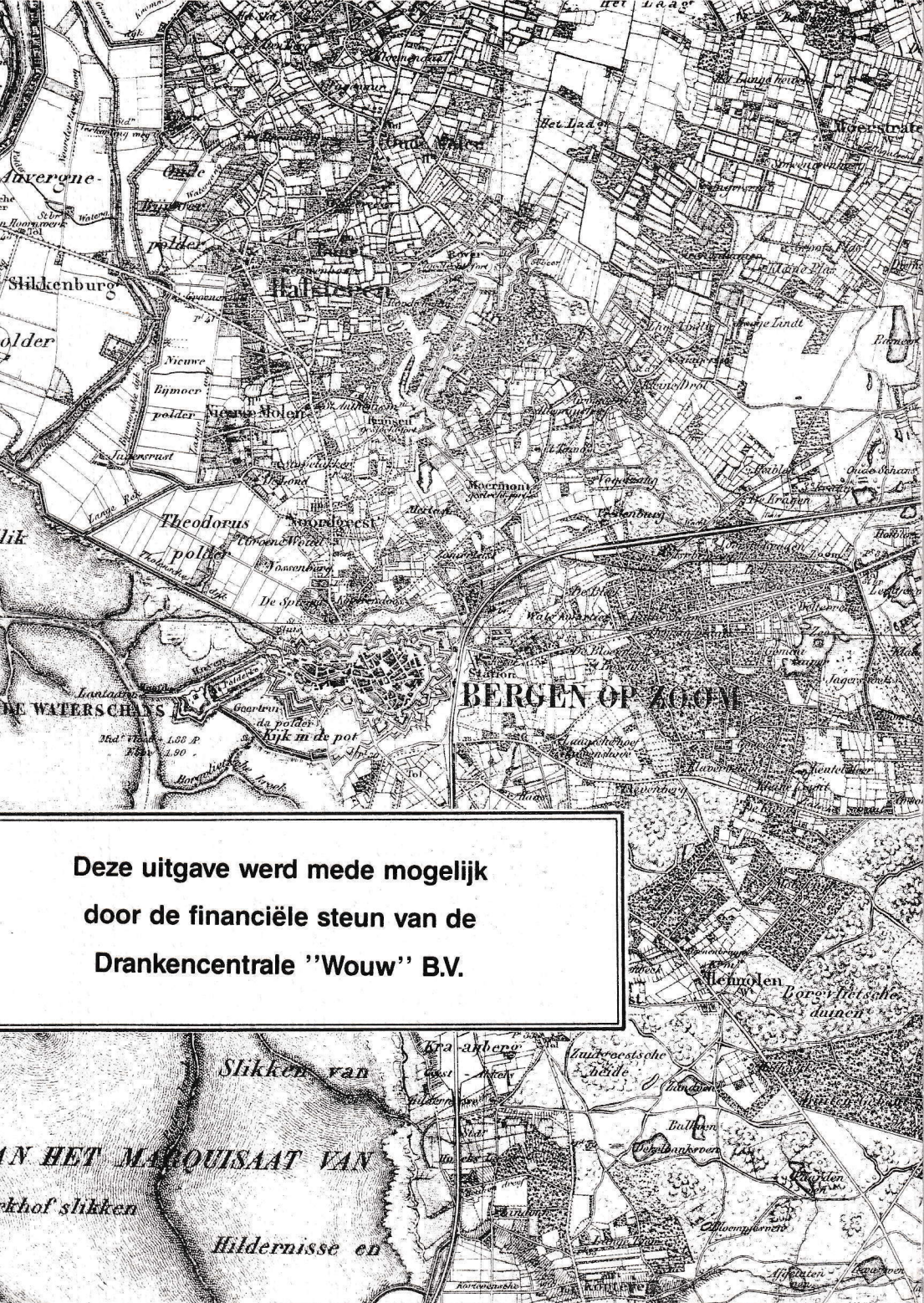
Wouw, oktober 1974.

René Hermans.

NOOT:

1. Met de troubelen worden hier de oorlogshandelingen rond 1583 bedoeld. In 1581 werd daarbij de kerk door brand verwoest en in 1583 viel de gehele bevolking door het oorlogsgeweld uit elkaar.

Eerder uitgegeven als boekwerkje door de gemeente Wouw bij de officiële oplevering van de restauratiewerkzaamheden.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door de financiële steun van de
Drankencentrale "Wouw" B.V.